

Le livre des Gitans de Perpignan / El llibre dels gitanos de Perpinyà (obra col·lectiva sense nom d'autor sobre la coberta), Paris: L'Harmattan, 2003, 171 pàgines.

ESCUADERO, Jean-Paul (2004): *Les Gitans catalans et leur langue, Une étude réalisée à Perpignan*: Montpellier: Editions de la Tour Gile, Collection catalane, nº 6, 299 pàgines.

Aquests dos llibres, apareguts en el decurs d'aquest any 2004, són el fruit d'investigacions doctorals menades conjuntament al si de la universitat de Perpinyà sobre la comunitat gitana i dirigides pel doctor Bernard Leblon (departament d'hispaniques, CRILAUP), eminent especialista dels

gitanos d'Espanya, amb la col·laboració del departament de català (CREC) i, en particular, amb la càtedra de dialectologia catalana (dr. Jordi J. Costa).

El primer, *Le Livre des Gitans de Perpignan* amb subtítol en català, és publicat per una editorial parisenca (L'Harmattan) especialitzada en cultures marginals; pretén ser una síntesi vulgaritzadora i un aplec de testimoniatges destinats a donar als lectors francesos que no coneixen aquest món tan tancat encara fa pocs anys, «une image vraie, dépassionnée, aussi éloignée que possible du sensationnalisme racoleur» (p. 7).

Consta de dues parts:

1) la mirada exterior portada per «païos» (= no gitanos) (pp. 11-82), sobre la història (per Jean-Paul Salles i Bernard Leblon, pp. 11-46), la societat plurilingüe (per Jean-Paul Escudero, pp. 47-68) i la música (per Jean-Paul Escudero i Bernard Leblon, pp. 69-82);

2) la mirada interior (pp. 83-155) constituïda per extractes de converses, enregistraments i escrits realitzats amb una quarantena de gitanos que s'han expressat a la seva manera en tres idiomes: el català, llengua de comunicació interna o externa amb els catalanoparlants; el francès que els serveix per a comunicar amb els «païos» no catalanòfons, i el castellà, llengua de la cançó, sobretot. 23 testimoniatges sobre els 86 presentats són en català gitano. Els temes abordats són variats: tracten dels temps antics, amb el viatge, la vida d'antany, la guerra (pp. 85-96); de l'època d'avui, amb el fenomen de rebuig, el racisme, la droga i la sida (pp. 97-104); de la vida quotidiana, amb la cuina, les festes i els lleures (pp. 105-109); de la música (pp. 110-121); de la religió (pp. 122-130); de les tradicions i del casament (pp. 131-138); de la condició femenina (pp. 139-143); de l'escola i de la relació amb els «païos»; de la diferència gitana (pp. 144-148), i per fi de la llengua i de les tradicions orals (pp. 149-158). Aquesta llarga enumeració tradueix la riquesa del material etnogràfic recollit i la recerca d'exhaustivitat ambicionades en les enquestes, molt i molt delicades de fer. Cal subratllar-ne l'originalitat i, a vegades, el seu caràcter candent, particularment quan concerneix el casament i la condició femenina, que eren i són encara tabús. La col·laboració franca dels gitanos mateixos, com llur presència a la presentació dels dos llibres a la Llibreria Catalana de Perpinyà, revesteix un valor simbòlic d'adhesió i d'obertura actuals a la investigació; és el resultat d'un treball llarg, pacient i fecund realitzat per B. Leblon, J.-P. Escudero, J.-P. Salles, G. Bertrand i D. Elzière, els quals s'han recolzat sobre una bibliografia (pp. 159-167) i una discografia (p. 169) abundants.

Si esquematitzéssim una mica, *Le Livre des Gitans de Perpignan* vindria a ser la introducció d'una obra vasta en forma de díptic (de tríptic, si hi afegíssim l'aspecte musicològic) constituïda per una part històrica, sociològica i econòmica (la tesi que havia començat Jean-Paul Salles) i la part lingüística (la tesi defensada el 1998 per Jean-Paul Escudero, dirigida per J. Costa i B. Leblon, i presidida pel dr. Joan Veny), l'edició de la qual ens ocuparà ara.

Les gitans catalans et leur langue. Une étude réalisée à Perpignan, ens forneix una versió lleugerament abreujada (299 pàgines en comptes de 351 i 17 d'annexos, en lloc de 154) que no traeix gens els resultats assolits gràcies a un treball i una reflexió molt minuciosos, duts a terme per un investigador experimentat i prolífic en dialectologia i onomàstica nord-catalanes. Les qualitats de rigor, d'honestetat, de solidesa, de prudència i de modèstia hi transpareixen clarament, en particular, durant les enquestes pacients que comencen l'any 1983, enmig dels gitanos dels barris de Sant Jaume i, més tard, dels de l'avinguda de l'Aeroport i de la Cité du Nouveau Logis. J.-P. Escudero aconsegueix de fer-se acceptar —adoptar direm—, integrant-se en un grup de músics joves que usen amb ell una llengua espontània, veritable i no adaptada a l'interlocutor «païo», com sol passar quan hi ha una persona estrangera a la comunitat. Sap instaurar un clima de confiança recíproca amb ells com també amb els infants que tindrà més tard com a alumnes, o com amb els subjectes d'edat diversa amb els quals conversarà sovint. Obté per mètodes variats, essencialment relacionats amb l'enquesta lliure, un corpus important de notes escrites i d'enregistraments sonors (una mica més de 4 hores de documents conservats (p. 19) algunes mostres de les quals es poden trobar en els annexos o entre els testimoniatges recollits per ell mateix en *Le Livre des Gitans de Perpignan*, ressenyat més amunt. Amb una intenció lloable de caracterització, amplia la seva informació efectuant

sondeigs en altres comunitats gitanes i en el món «paio», al Llenguadoc i a través dels Països Catalans, per mesurar la influència de la mobilitat dels seus interlocutors. Utilitza també una documentació bàsica editada (atles lingüístics, textos de la literatura rossellonesa ...) o inèdita, disponible en arxius privats i públics, assenyalada en la bibliografia (pp. 253-276).

Enfortit per tot aquest material preciós, J.-P. Escudero procedeix a l'estudi sistemàtic dels trets originals de la llengua dels gitanos de Perpinyà. Aplica el mètode comparatiu, fent una descripció acurada i completa i intentant situar els fets lingüístics a l'interior del domini català o prop seu. La confrontació amb el català septentrional ocupa evidentment un lloc cabdal. Les parts essencials d'aquest estudi són les dedicades al *kaló*, la llengua antiga (pp. 59-85) i al català, llengua majoritària (pp. 87-238), «ce catalan oral indéfinissable, changeant même, mais incontestablement gitan» (p. 19); llurs particularitats vénen classificades en fonètica, morfologia, sintaxi i lèxic. El treball de síntesi sobre «la múltiple pertinença lingüística» (p. 20), és molt ben ordenat i és acompanyat de nombrosos quadres i esquemes que faciliten la comprensió de les demostracions. El capítol dedicat a l'onomàstica gitana (antroponímia i toponímia) és molt interessant, malgrat que ara és amputat de la presentació dels sobrenoms, un tema que J.-P. Escudero prefereix guardar inèdit per no ofendre la sensibilitat dels seus amics. En aquest llibre, l'autor ens ofereix un coneixement científic i íntim d'un dels aspectes primordials del món gitano de Perpinyà, amb els seus matisos deguts als llocs d'enquesta, a les diferències de generacions, de famílies i d'individus. Amb una gran lucidesa, no eludeix, per fi, el problema de l'esdevenidor incert d'aquesta llengua, esdevenidor que ell considera, malgrat tot, amb optimisme.

Acabarem subratllant que la publicació de la tesi de J.-P. Escudero honora també el Centre d'Études et de Recherches Catalanes de la Universitat de Montpeller dirigit pel doctor Cristià Camps i el Centre d'Història Contemporània de Catalunya (Generalitat de Catalunya) que l'han ajudada.

Jordi J. COSTA
Universit  de Perpignan